

[De lectione oratorum et historicorum
apud rhetorem]

1. Sed de ratione declamandi post paulo : interim, quia prima rhetorices rudimenta tractamus, non omittendum uidetur id quoque, ut moneam quantum sit conlaturus ad profectum discentium rhetor si, quem ad modum a grammaticis exigitur poetarum enarratio, ita ipse quoque historiae atque etiam magis orationum lectione susceptos a se discipulos instruxerit. Quod nos in paucis, quorum id aetas exigebat et parentes utile esse crediderant, seruauimus. 2. Ceterum sentientibus iam tum optima duae res impedimento fuerunt, quod et longa consuetudo aliter docendi fecerat legem, et robusti fere iuuenes nec hunc laborem desiderantes exemplum nostrum sequebantur. 3. Nec tamen, etiam si quid noui uel sero inuenissem, praecipere in posterum pueret : nunc uero scio id fieri apud Graecos, sed magis per adiutores, quia non uidentur tempora suffectura, si legentibus singulis praeire semper ipsi uelint.

4. Et hercule praelectio, quae in hoc adhibetur ut facile atque distincte pueri scripta oculis sequantur, etiam illa quae uim cuiusque uerbi,

V, *Titulus* : historicorum *bH* : -riarum *AB*

1. paulo *B* : -lum *AbH* || a ante grammaticis *om.* *BgH* || exigebat *ABnb* : exciebat *BgH*

2. quod et longa — sequebatur *Bn²* in marg.

3. quid *aBH* : quod *A*

si quod minus usitatum incidat, docet, multum infra rhetoris officium existimanda est. 5. At demonstrare uirtutes uel, si quando ita incidat, uitia, id professionis eius atque promissi quo se magistrum eloquentiae pollicetur maxime proprium est, eo quidem ualidius quod non utique hunc laborem docentium postulo, ut ad gremium reuocatis cuius quisque eorum uelit libri lectione deseruiant.

6. Nam mihi cum facilius, tum etiam multo uidetur magis utile facto silentio unum aliquem (quod ipsum imperari per uices optimum est) constituere lectorem, ut protinus pronuntiationi quoque adsuescant. 7. Tum exposita causa in quam scripta legetur oratio (nam sic clarius quae dicentur intellegi poterunt), nihil otiosum pati quodque in inuentione quodque in elocutione adnotandum erit, quae in prohoemio conciliandi iudicis ratio, quae narrandi lux, breuitas, fides, quod aliquando consilium et quam occulta calliditas : 8. namque ea sola in hoc ars est, quae intellegi nisi ab artifice non possit ; quanta deinceps in diuidendo prudentia, quam subtilis et crebra argumentatio, quibus uiribus inspiret, qua iucunditate permulceat, quanta in maledictis asperitas, in iocis urbanitas, ut denique dominetur in adfectibus atque in pectora inrumpat animumque iudicum similem iis quae dicit efficiat. 9.

5. ualidius *ABgH* : uald- *Bn* || cuius quisque *B* : cuiusque *AbH* || uelit libri *B* : liberis *AbH*

6. uidetur *AB* : prouid- *bH* || protinus *AbH* : proten- *Bn* quaten- *Bg*

7. inuentione *BH* : inuento *A* || quae *AB* : quoque *H*

Tum, in ratione eloquendi, quod uerbum proprium, ornatum, sublime, ubi amplificatio laudanda, quae uirtus ei contraria, quid speciose tralatum, quae figura uerborum, quae leuis et quadrata, uirilis tamen compositio.

10. Ne id quidem inutile etiam corruptas aliquando et uitiosas orationes, quas tamen plerique iudiciorum prauitate mirentur, legi palam, ostendique in his quam multa inpropria, obscura, tumida, humilia, sordida, lasciua, effeminata sint, quae non laudantur modo a plerisque, sed, quod est peius, propter hoc ipsum quod sunt praua laudantur. 11. Nam sermo rectus et secundum naturam enuntiatus nihil habere ex ingenio uidetur; illa uero quae utcumque deflexa sunt tamquam exquisitiora miramur non aliter quam distortis et quocumque modo prodigiosis corporibus apud quosdam maius est pretium quam iis quae nihil ex communis habitus bonis perdiderunt : 12. atque etiam qui specie capiuntur, uulsis leuatisque et inustas comas acu comentibus et non suo colore nitidis plus esse formae putant quam possit tribuere incorrupta natura, ut pulchritudo corporis uenire uideatur ex malis morum.

13. Neque solum haec ipse debet docere praeceptor, sed frequenter interrogare et iudicium discipulorum experiri. Sic audientibus securitas aberit nec quae dicentur superfluent aures; simul ad id

9. tralatum B : trans- AH || uirilis B : sed u. AH
 10. mirentur B : -rantur AbH || palam AB : palam pueris bH
 11. pretium BH : praet- A || iis BH : his A || communis habitus bonis BH : communi habitu boni A
 12. morum B : -ribus AbH
 13. dicentur ABH : doc- T || simul AB : -que bH

perducentur quod ex hoc quaeritur, ut inueniant ipsi et intellegant. Nam quid aliud agimus docendo eos quam ne semper docendi sint?

14. Hoc diligentiae genus ausim dicere plus conlaturum discentibus quam omnes omnium artes, quae iuuant sine dubio multum, sed latiore quadam comprehensione per omnes quidem species rerum cotidie paene nascentium ire qui possunt?

15. Sicut de re militari quamquam sunt tradita quaedam praecepta communia, magis tamen proderit scire qua ducum quisque ratione in quali re, tempore, loco sit sapienter usus aut contra; nam in omnibus fere minus ualent praecepta quam experimenta. **16.** An uero declamabit quidem praeceptor ut sit exemplo suis auditoribus: non plus contulerint lecti Cicero aut Demosthenes? Corrigetur palam si quid in declamando discipulus errauerit: non potentius erit emendare orationem, quin immo etiam iucundius? Aliena enim uitia reprimi quisque mauult quam sua. **17.** Nec deerant plura quae dicerem: sed neminem haec utilitas fugit, atque utinam tam non pigeat facere istud quam non displicebit.

[Qui primi legendi]

18. Quod si potuerit optineri, non ita difficilis supererit quaestio, qui legendi sint incipientibus.

13. semper docendi *ABH*: docendi semper *a in ras.*

14. latiore *B*: -torem *H* -toria *A*

15. quali re *AB*: quali *BH* || tempore loco *A*: loco tempore *BH* || sapienter usus *A*: usus sapienter (-es *B*) *BbH*

16. declamabit *AB*: -bat *H* || corrigetur *B*: -gitur *AbH* || reprimi (reprehendi *a*) quisque *A*: quisque reprimi *BH*

17. deerant *ABgH*: derant *Bn* || sed *Ab*: nec *BH*